Makale / Article

Post Truth'u Hannah Arendt ile Okumak

Sefa Mertek*

"Yalan uçar, gerçek de peşinden topallayarak gelir."

Jonathan Swift

"Önerdiğim şey çok basit: Ne yaptığımızı düşünmekten başka bir şey değil."

Hannah Arendt

Öz

Post truth her ne kadar son yıllara ait bir fenomen olsa da hakikat ve yalan ilişkisinin bir uğrağı olduğu ifade edilebilir. Hakikat ve yalan tarih boyunca devamlı mücadele içerisinde olmuştur. Post truth ise bunun bir yansımasıdır. Post truth, teknoloji ve siyaset ile yakın bir ilişki içerisindedir. Post truth özellikle kitle iletişim araçlarıyla ve sosyal medya ile varlığını kolaylıkla kabul ettirirken popülizm için de en etkili araç olarak görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, post truth'u Hannah Arendt'in düşünceleri doğrultusunda açıklamaktır. Çünkü çalışmanın en temel iddiası, post truth'un kökenlerinin hakikat ve yalan ilişkisinde yattığıdır. Arendt bu ilişkiyi net bir şekilde ortaya koyduğundan dolayı onun düşünceleri doğrultusunda post truth'un okuması yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Post truth, Hannah Arendt, Hakikat, Yalan, Popülizm.

Reading Post Truth through Hannah Arendt

Abstract

Although the post truth is a phenomenon of the recent years, it can be said that post truth is a moment of the relationship of truth and lie. Truth and lie have been in constant struggle throughout history. Post-truth is a reflection of this struggle. Post truth is in close relationship with technology and politics. While post truth makes its existence easily accepted by mass media and social media, it is considered as the most effective tool for populism. The aim of this study is to explain post truth in the light of Hannah Arendt's thoughts. Because the most basic claim of the study is that the origins of post-truth lie in the relationship of truth and lie. As Arendt clearly demonstrates this relationship, the post-truth is read in the light of her thoughts.

Keywords: Post truth, Hannah Arendt, Truth, Lie, Populism.

*Arş. Gör. | Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Siy. Bil. ve Kamu Yön. Böl. | sefamertek@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4046-2248 | DOI: 10.36484/liberal.682725
Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 25, Sayı: 97, Kış 2020, ss. 205-225.
Gönderim Tarihi: 31 Ocak 2020 | Kabul Tarihi: 17 Mart 2020

Giriş

Post truth, son zamanlarda çok yoğun bir şekilde kullanılan bir kavram olmasına rağmen özü itibariyle tarihte farklı şekillerde de ortaya çıkmıştır. Tabi ki günümüzde kullanıldığı anlamıyla ortaya çıkmamışsa da belki daha basit halleriyle varlığını gösterdiği ifade edilebilir. En basit hal ise Antik Yunan'dan beri tartışılan ve siyasetin daima merkezinde olan hakikat ve yalan ilişkisidir. Hakikat ile yalan arasındaki ilişkinin belki de tarihteki en bilinen örneğini Sokrates'in idamı esnasında yaşadıkları oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu ilişki, her zaman birlikte varlığını sürdürmüştür. Hakikat ve yalan varlıklarını devam ettirebilmek için birbirlerine ihtiyaç duymaktadır. O nedenle ikisi arasında her zaman bir savaş söz konusudur. Aslında post truth, bir bakıma bu savaşın bir uğrağı konumundadır. Aynı zamanda post truth, popülizmin en etkili aracı olarak da kullanılmaktadır.

Post truth'un bugünkü işlevini tam anlamıyla kavrayabilmek için hakikat ve yalan ilişkisini genel hatlarıyla bilmek gerekmektedir. Bu bakımdan post truth'u açıklayabilmek için siyaseti hakikat ve yalan perspektifinden değerlendirmek doğru bir yöntemdir. Hannah Arendt, siyaseti hakikat ve yalan ekseninde ele almaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın iddiası, post truth'un Arendt'in düşünceleri doğrultusunda açıklanabileceğidir. Arendt, esas olarak iki makalesi ile hakikat ve yalan konusunu ele almıştır: "Hakikat ve Siyaset" ve "Siyasette Yalan". Bu makalelere ek olarak Arendt, sıradanlık ve insanın düşünme yeteneğini kaybetmesi ile de ilgilenmiştir. Eichmann davası sonucu kaleme aldığı *Kötülüğün Sıradanlığı* burada öne çıkmaktadır. Fakat *Kötülüğün Sıradanlığı*'nı tam olarak anlayabilmek için bu eseri, *Totalitarizmin Kökenleri* ve *İnsanlık Durumu*'nun bir devamı olarak okumak gerekmektedir. Dolayısıyla Arendt, esas olarak hakikat ve yalan meselesine iki makalesinde doğrudan yer vermesine rağmen diğer eserlerinde de siyasetin benzer konularıyla ilgilenmiştir. Bu bakımdan Arendt'in eserlerine bütüncül bir şekilde yaklaşılmalıdır.

Çalışmanın amacı, post truth kavramını yeni bir kavram olmaktan ziyade siyasetin kadim meselelerinden birisi olan hakikat ve yalan kavramları ekseninde açıklamaya çalışmaktır. Bu bağlamda siyasette hakikat ve yalan meselesine odaklanmış olan Arendt'in görüşleri doğrultusunda post truth kavramının ele alınabileceğini öne sürmekteyim. Çalışmanın ilk bölümünde post truth kavramı ele alınmıştır. Post truth ele alınırken yalan ve propagandadan da bahsedilmiş ve farkları ortaya konmuştur. İkinci bölümde Arendt'in hakikat ve yalan konuları hakkındaki düşünceleri ele alınmıştır. Böylece post truth, Arendt'in hakikat ve yalan konularındaki düşünceleriyle açıklanmaya çalışılmıştır. Son bölümde ise post truth'un popülizm ve (sosyal) medya ile

olan ilişkisi incelenmiştir. Üç kavramın nasıl birbiriyle bütünleştiği ortaya konmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak post truth her ne kadar son yıllarda yoğun bir şekilde kullanılsa da kavramın tam anlamıyla yeni bir fenomen olmadığı ve kavramın köklerinin siyasetin kadim meselelerinden hakikat ve yalan ilişkisinde yattığı sonucuna vardım.

Post Truth Kavramı

Hakikat,[1] Antik Yunan'dan beri siyaset sahnesinde kendisini göstermektedir. Bunu en bariz olarak Sokrates'e yöneltilen suçlamalarda görmek mümkündür. Sokrates'in gençleri yoldan çıkardığı ve Atina'nın Tanrı'larını inkâr ettiği suçlamaları yapılmıştır (Platon, 1998: 51-2). Oysa bu suçlamaların gerçek olup olmadığı tartışmalıdır. Yüzyıllardır hakikat, farklı kavramlar karşısında daima mücadele içerisinde olmuştur. Bu mücadelenin amaçlarından birisi, hakikatin ortadan kaldırılmasıdır. İnsanlar, hakikati çeşitli şekillerde yok etmektedir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse mevcut bir hakikatin varlığından ziyade hakikatin üretilmesi söz konusudur. Zira hakikat olarak nitelenen mevcut görüşün yıkılmasının ardından onun yerine ikame edilecek yeni bir hakikatin varlığı da gereklidir. Bu konuda en açık yazan Michel Foucault'ya göre hakikat, çeşitli zorlamalar sonucunda iktidar tarafından üretilmektedir (Foucault, 2011a: 50-1). Dolayısıyla hakikatin devamlı oldukça kaygan bir zemin üzerinde durduğu ifade edilebilir. Bu sebeple olsa gerek hakikat, yalan ve propaganda gibi kavramlarla da doğrudan ilişki içerisindedir. Doğal olarak post truth kavramı da bu kavramlarla oldukça ilişkilidir. Ancak post truth kavramı ile aralarında her ne kadar çeşitli benzerlikler olsa da oldukça büyük farklar da vardır.

İlk olarak farkında olmadan söylenen ifadeler aracılığıyla hakikat, olduğundan farklı şekilde ele alınmaktadır. Yani belirli bir olguya hakikat olmamasına rağmen hakikat rolü biçilmektedir. Yalnız burada bir kasıt söz konusu değildir. Çünkü nihayetinde olgunun hakikat olduğu zannedilmektedir. İkinci olarak kasıtlı bir şekilde hakikatin ne olduğu bilinmesine rağmen aksinin hakikat olduğunun belirtilmesi yalan olarak ele alınabilir. Yalan, "doğru olmayan, gerçeğe uymayan söz" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2018). Yalan, basit bir şekilde gerçeğe aykırı söz anlamında kullanılmaktadır. Gerçek olarak, nesnel olgular dikkate alınmaktadır. Yalanda kasıtlı olarak hakikatin saptırılması söz konusudur. Gerçek, başka bir ifadeyle hakikat, nasıl insanın olduğu her yerdeyse yalanın da insanın olduğu her yerde olması kuvvetle muhtemeldir.

1 Hakikat, cümle içerisindeki anlamına göre gerçek ve doğru anlamında da kullanılmaktadır.

Hakikat ve yalan nihayetinde bir elmanın iki yarısı gibidir. Bu bakımdan yalan, politikada da kendisine kolaylıkla yer bulabilmektedir.

Belki üçüncü olarak propagandadan bahsedilebilir. Çünkü propaganda post truth kavramının bir özelliği olan kitleleri harekete geçirme özelliğine sahiptir. Propaganda "bir öğreti, düşünce veya inancı başkalarına tanıtmak, benimsetmek ve yaymak amacıyla söz, yazı vb. yollarla gerçekleştirilen çalışma, yaymaca" şeklinde ifade edilmektedir (TDK, 2018). Burada öne çıkan özellik, savunulan inanca göre insanların algılarını şekillendirmek ve düşüncelerini manipüle etmektir. Yani insanları bir amaca yönlendirmek söz konusudur. Propagandaya baskın olarak politika alanında başvurulmasına rağmen sadece bu alanda kullanılmamaktadır. Propaganda geçmişte afişlerle başlayıp günümüzde radyo, televizyon ve internet aracılığıyla yaygınlık kazanmıştır. Örneğin: ABD'de 1943 yılında yayımlanan bir afişte 1778 yılındaki askerlerle 1943 yılındaki askerler yan yana konularak "Amerikalılar, daima özgürlük için savaşacak" yazmaktadır (University of North Texas, 2006). Bu afişte, Bağımsızlık Savaşı'na atıf yapılmakta ve II. Dünya Savaşı'nın da özgürlük için yapıldığı vurgusu yer almaktadır. Sonuç olarak, Amerikalıları belirli bir inanca doğru yönlendirme söz konusudur. Post truth'un propaganda ve yalan ile karıştırılmaması gerekmektedir. Zira bunlar, birbirinden ayrı anlamları ifade etmektedir.

Post truth kavramı, 1990'larda ortaya çıkmasına rağmen Oxford Dictionaries, 16 Kasım 2016 tarihinde kavramı, yılın kelimesi olarak ilan etmiştir (Oxford Dictionaries, 2016). Post truth kavramının yılın kelimesi olarak seçilmesinin çeşitli nedenleri vardır. Ancak en bariz gösterge, kelimenin kullanımının bir önceki yıla göre % 2.000'in üzerinde artmış olmasıdır (*Oxford Dictionaries*, 2016). Post truth kavramının kullanımındaki bu artışta şüphesiz İngiltere'de yapılan Brexit oylamasının ve ABD'deki Başkanlık seçimlerinin etkisi çok büyüktür. *Oxford Dictionaries*'in post truth kavramı açıklaması şu şekildedir: "Kamuoyunun şekillendirilmesinde nesnel gerçeklerin duygu ve kişisel inanca hitap etmekten daha az etkili olduğu koşullara ilişkin ya da bunları ifade eden şeyler" (Oxford Dictionaries, 2018). Burada dikkati çeken hususlardan birisi, nesnel olguların yani hakikatin geri plana itilmesi, öneminin azalması ya da kalmamasıdır. "Post" ön eki, normalde İngilizce kullanımda "sonra" anlamına gelmektedir. Oysa post truth kelimesinde sonra anlamında kullanılmamaktadır. Yani gerçek sonrası diye ifade edilmesi doğru değildir. "Post" ön eki gerçekliğin gölgede kaldığını ya da gerçekliğin önemsiz olduğunu ifade etmektedir (McIntyre, 2018: 5).

23 Haziran 2016 tarihinde İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden ayrılması için yapılan Brexit oylaması ve 8 Kasım 2016 tarihinde yapılan ABD Başkanlık seçiminde yaygın bir şekilde post truth'a başvurulmuştur. Örneğin: ABD Başkan adaylarından D. Trump, cinayete kurban giden beyaz insanların % 81'inin siyahi insanlar tarafından öldürüldüğünü ifade ederken nesnel veriler, cinayete kurban giden beyaz insanların % 84'ünün beyaz insanlar tarafından öldürüldüğünü göstermektedir (Dale, 2017: 319). Aynı zamanda Trump, Reagan'dan sonra tarihi bir zafer kazandığını söylemiştir ancak çok az bir oy farkıyla seçimi kazanmıştır; göreve başlama töreninde ABD tarihinde görülmedik bir kalabalık olduğunu ileri sürmüştür, ama fotoğraflar bunun aksini göstermektedir; CIA'deki konuşmasının ayakta alkışlandığını iddia etmiştir ama görevlilere konuşmasına başlarken oturmalarını dahi ifade etmemiştir (McIntyre, 2018: 2). Bir noktanın altını çizmek gerekir ki politika ile yalan devamlı birlikte var olmuşlardır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, nesnel gerçeklere aykırı olan anlamında basit bir yalan değildir. Daha karmaşık ve kitlelere kendi hakikati doğrultusunda söylenmiş bir yalan mevcuttur. Nesnel olguları göz ardı ederek siyasi anlamda üstünlük kazanmak için ifade edilen sözlere hakikat rolü biçilmesi söz konusudur. Dolayısıyla post truth sadece hakikate meydan okumamaktadır, aynı zamanda politik üstünlüğü sağlamak için bir mekanizma işlevi görmektedir (McIntyre, 2018: xiv).

Brexit oylaması için de benzer süreç söz konusudur. Brexit oylaması öncesi üç ana post truth örneği vardır: İlki, İngiltere'nin her hafta Avrupa Birliği'ne 350 milyon pound gönderdiği iddiası; ikincisi, Avrupa Birliği yüzünden göçmen sayısı yaklaşık 333.000'i bulmuştur iddiası; üçüncüsü, Türkiye gibi adaylık süreci devam eden ülkelerin Avrupa Birliği'ne bağlanacak iddiasıdır (Joyce, 2017). Bu iddiaların hiçbiri gerçek değildir. Ancak bir kere bu iddialar, medyada göründü mü gerçek şeklini almaktadır. Burada yalan haber öne çıkmaktadır.

Yalan haber, genel olarak gerçeklerin aksi yönündeki haberleri nitelendirmektedir. Yalan haberin ortaya çıkışında belirli güç odaklarının etkisi çok büyüktür. Yalan haberin ilk olarak tütün endüstrisi ve akaryakıt endüstrisi tarafından oldukça etkili bir araç olarak kullanıldığı ileri sürülebilir (Rabin-Havt, 2016: 1. Bölüm). Tütün şirketleri, tütün tüketiminin nikotin bağımlılığına ve akciğer kanserine neden olmadığını ileri süren iddiaları piyasaya sürerken akaryakıt şirketleri, fosil yakıtların doğaya ve insanlara zarar vermediğini ileri süren iddiaları piyasaya sürmüştür (McComiskey, 2017: 13). Bu şirketler, on milyonlarca dolar harcayarak kendi iddialarını destekleyen çalışmaları fonlamışlardır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, hakikatin ne olduğunun bilindiğidir. Yani tütün şirketleri, tütünün nikotin bağımlılığına ve akciğer

kanserine neden olduğunu, akaryakıt şirketleri de fosil yakıtların doğa ve insanlara zarar verdiğini bilmektedir. Ancak bilinen ve kabul edilen hakikatin karşısına yeni bir hakikat çıkarmaktadırlar. Ya doğrudan kendileri aracılığıyla kurulan kuruluşlar eliyle ya da kendi iddialarını destekleyen sonuçlara ulaşan çalışmalarla bu hakikati desteklemektedirler. Bu şekilde piyasada iki hakikat dolaşmaktadır. İnsanlar, iki hakikat arasında kalıp birisine yönelmektedir. Günümüzde ise çocuklara yapılması önerilen aşıların aslında sağlığa zararlı olduğunu söyleyen iddialar türemiştir. İki önerme —başka bir ifade ile aşı yapılması sağlıklıdır ve aşı aslında sağlığa zararlıdır— hakikat olarak değerlendirilmektedir. Hangisinin gerçek hakikat hangisinin yapay hakikat olduğu net değildir. Çünkü yapay hakikat de kendisine kanıt üretmekte ya da mevcut kanıtları kullanmaktadır. Yani ortada bir dayanak noktası mevcuttur. Yalan haberle devamlı aktif bir şekilde mücadele etmeyi savunan Avrupa Komisyonu, Avrupa Birliği ile ilgili yalan haberlere karşı koyabilmek için 1992 yılında Euromyths isimli bir site kurmuştur (Euromyths, 2018).[2] Yalnız yalan haber bir kere görüldüğü zaman onunla mücadele edilse ve aksi gösterilse dahi çok da etkili olmamaktadır. Örneğin: *Daily Mail*'in web sitesine günde 225 milyon ziyaretçi girerken Euromyths sitesine 1.000 ziyaretçi girmektedir (*The Economist,* 2016). İnsanlar, ilk gördükleri haberlerin doğruluğunu sorgulama değil, onlara inanma eğilimindedirler. Bu sonuca ulaşmak için ilgili sitenin tıklanma oranları yeterli bir veri olarak görülebilir. Zira ilk gördüğümüz bir bilginin doğru olduğuna inanmazsak, onun hakkındaki karşıt görüşleri de araştırma yoluna gideriz. Oysa Euromyths sitesi, medyadaki yalan haberleri delilleri ile çürütmesine rağmen göz ardı edilmektedir. Dolayısıyla ilk gördüğümüz haberin doğru olduğu yönünde bir eğilim gösterdiğimizin ifade edilebileceğini düşünüyorum.

Yalan haberle post truth arasında ince bir fark vardır. Yalan haber kullanımında yapay bir hakikat üretimi söz konusudur. Ama post truth'ta kanıtların bir önemi kalmamaktadır. Yani kanıt üretme ve bunun sonucunda da yapay bir hakikat üretimi post truth'ta başvurulan bir yöntem değildir. İnsanlar, kanıtları görmezden gelmekte ve kanıtlara herhangi bir değer yüklememektedir. İnsanlar için önemli olan post truth'un kim tarafından söylendiğidir. Kişisel duygu, düşünce ve inançlarına hitap eden kişiler tarafından söylenen post truth, hakikat olarak değerlendirilmektedir. Ancak unutulan hususlardan birisi, hakikatin duygu ve inançlarımızdan bağımsız olmasıdır. Oysa yaşadığımız dönemde hakikate dair yaklaşımlar değişmiştir. Post truth'ta dikkati çeken temel nokta, hakikati bilme fikrine karşı bir meydan okuma değildir. Bizatihi hakikatin varlığına bir meydan okumadır (McIntyre, 2018: 10). Bir

2 Bu sitede 1992 yılından itibaren yalanlanan haberlere erişmek mümkündür.

başka şekilde ifade etmek gerekirse insanlar, duygu ve inançlarına aykırı olarak gördükleri olguları hakikat olsa dahi hakikat olarak değerlendirmemektedir. Hakikat, insanların duygu ve inançlarının dışında gerçekleşen ya da doğada bulunan bir olgu olmaktan çıkmaktadır. Bu bakımdan belirtilebilir ki yalan haber, geleneksel kullanımından çıkarak post truth'un bir aracı haline gelmektedir. Hatta post truth için en etkili araçlardan birisi olduğu ileri sürülebilir. Çünkü yalan haber aracılığıyla post truth, bir kere yayıldığı zaman onun temelsiz bir yalan olduğunu göstermek biraz zaman almaktadır. Bu amaç için genellikle kar amacı gütmeyen kuruluşlar kurulmaktadır. ABD'de PolitiFact.com ve FactCheck.org öne çıkan internet siteleriyken Türkiye'de teyit.org sitesi öne çıkmaktadır. Bu kuruluşların gerek yalan haber vasıtasıyla gerekse de sosyal medya aracılığıyla yayılmış bir post truth'u düzeltmeleri en azından bir günü bulmaktadır. O zamana kadar da insanlar, ilk gördüklerini hakikat olarak kabul etmektedir. Aksi gösterildiği zaman bile ilk tercihlerinde ısrarcı olanların sayısı oldukça yüksektir.

Politikacılar, bir olgu hakkında yeterli kanıta sahip olmasa dahi politik üstünlük sağlayabilmek için insanları o olguya inanmaya zorlamaktadır. Dolayısıyla post truth, ideolojik üstünlük kurabilmek için bir araç haline gelmektedir (McIntyre, 2018: 13). Zaten ideolojik üstünlük için başvurulan temel değer, hakikat olmaktan çıkarken, duygu ve inançlar post truth'ta öne çıkmaktadır. Belki de politikacıların post truth'u tercih etmelerinin başlıca nedenlerinden birisi, siyasal üstünlük sağlamanın yanında hakikatle ilgisi olmayan ifadelerinden ötürü hiçbir kişiye veya kuruma hesap verme zorunda olmamalarıdır.

Özetlemek gerekirse, post truth, kamuoyunu şekillendirirken nesnel verilerden ziyade duygu ve inançların daha etkili olduğu, yalandan farklı olarak hakikatin önemsenmediği, propagandadan farklı olarak kamuoyunu yönlendirirken hakikatin yok sayıldığı, ana amacının siyasal üstünlük elde etmek olduğu, yalan haberi ve (sosyal) medyayı birer araç olarak kullanan bir kavramdır. Post truth kavramına Türkçe literatürde çeşitli kavramlar önerilmektedir. Bunlardan ilki, Trump'ın danışmanı Kellyanne Conway'in ifadesi ile "alternatif gerçekler"dir (Zabcı, 2017: 27). Conway'in bu ifadeleri, George Orwell'in *1984* romanında geçen Gerçek Bakanlığı[3] düşüncesini tekrar gündeme getirmiştir ve romanı tekrar en çok satanlar listesine taşımıştır (Zabcı, 2017: 27). İkinci olarak post truth, "gerçek ötesi" veya "gerçek sonrası" olarak da adlandırılmaktadır. Ancak bu kullanımda İngilizce'deki "post" ön eki sonra anlamında kullanılmaktadır. Post truth kavramındaki "post" ön ekinin anlamı

3 George Orwell'in *1984* isimli romanında Gerçek Bakanlığı, neyi gerçek olarak nitelendirirse gerçek odur (Orwell, 2019: 17, 27, 50, 242).

ise sonra veya öte anlamından ziyade hakikatin önemsiz olduğu anlamına gelmektedir (McIntyre, 2018: 5). Üçüncü olarak ise ben, post truth kavramı yerine "nitelikli yalan" kavramını kullanmayı öneriyorum. Çünkü diğer kavramlar, post truth kavramını sanki hakikatin bir çeşidi gibi yansıtmaktadır. Oysa burada karmaşık, çeşitli amaçları içerisinde barındıran ve çok değişik araçları kullanan nitelikli ve organize bir yalan söz konusudur. Ama çalışmada bütünlük olması açısından kavram, post truth olarak kullanılmaya devam edecektir.

Hannah Arendt ve Post Truth (Nitelikli Yalan)

Hannah Arendt, özellikle Eichmann davası sonucunda hakikat ve yalan meselesine eğilmiştir. Arendt'e göre hakikat ve siyaset birbiriyle uyuşan kavramlar değildir (Arendt, 2012: 271). Bu bakımdan Arendt, doğruluğun bir siyasi erdem olarak sayılmadığını belirtmektedir (Arendt, 2012: 271). Dolayısıyla yalan, siyasete içkin bir niteliğe sahiptir. Hatta siyaset ve yalan, belleklerde devamlı birlikte anılan kavramlardır. Peki "bu, neden böyledir? ... Güçsüzlük hakikatin, aldatmak iktidarın özünde mi vardır? ... Güçten yoksun bir hakikat, hakikate itibar etmeyen bir iktidar kadar alçakça değil midir?" (Arendt, 2012: 272). Arendt bu soruları "Fiat justitia, et pereat mundus"[4] vecizesi ile açıklamaya çalışmaktadır (Arendt, 2012: 272). Arendt, adalet kelimesi yerine hakikat kelimesinin kullanılması gerektiğini söylerken aynı zamanda bunu pekte mümkün görmemektedir. Çünkü insanların adaletten ya da hakikatten daha öne koydukları şeyler vardır: hayatta kalma gibi. Bu bakımdan Arendt, Hobbes'a atıfla yalanın şiddet içermeyen masum bir araç olarak görüldüğünü belirtmektedir (Arendt, 2012: 273-4). Hakikat, yalan karşısında ikincilleştirilmektedir. Zira insanlara göre asıl olan hakikatin her durum ve şartta varlığını devam ettirebilmesi değil, insanın kendi varlığını devam ettirebilmesidir.

Tarih boyunca devamlı bir şekilde özellikle siyaset sahnesinde hakikati savunanlar olmuştur. Ancak hakikati savunmak, tehlike içerisinde olmayı da beraberinde getirmiştir. Arendt'e göre hakikati savunan kişi, dünyanın akışına müdahalede bulunmadığı sürece sorun teşkil etmezken dünyanın akışına müdahalede bulunmaya ve insanları ikna etmeye giriştiği zaman yaşamını tehlikeye atmaktadır (Arendt, 2012: 274).[5] Dolayısıyla hakikat, insanlara müdahale etmeden varlığını sürdürebilir. Ancak insanlar tarafından dikkate alınmadıktan ve hayata geçirilmedikten sonra hakikatin ne önemi kalmaktadır?

---

4 "Dünya yıkılsa, adalet yerini bulmalıdır" (Arendt, 2012: 272).

5 Burada Arendt, Platon'un mağara alegorisindeki bir sözünü alıntılayarak böyle birini insanların derhal öldüreceğini belirtmektedir (Arendt, 2012: 274). İlgili alıntı şu şekildedir: "Bu adam onları çözmeye, yukarıya götürmeye kalkışınca, ellerinden gelse, öldürmezler mi onu? — Hiç şaşmaz, öldürürler" (Platon, 2010: 234).

Herkesin çıkarına uyan bir hakikat anlayışından bahsetmek oldukça güçtür. Hakikat, genellikle bazı kişilerin zararına olmazken bazılarının ise zararına olabilmektedir. Bu bakımdan hakikat, bu kişiler tarafından şiddetle karşı çıkılan bir yalan konumunda değerlendirilmektedir. Arendt, bu durumu Hobbes'tan aldığı şu sözlerle açıklamaktadır: "Hiç şüphem yoktur ki, bir üçgenin iç açılarının toplamı bir karenin iki açısına eşit olmalıdır fikri eğer herhangi bir kimsenin egemenlik hakkına veya egemenlik sahibi insanların çıkarına aykırı bir şey olsaydı, doğruluğu tartışılmasa bile, ilgili kişinin elinden geldiği ölçüde, bütün geometri kitaplarının yakılması suretiyle yeryüzünden silinirdi" (Hobbes, 2007: 80). Yalnız burada rasyonel ve olgusal hakikat ayrımı da çıkmaktadır.[6] Rasyonel hakikatler, herkes tarafından doğruluğu kabul edilen ve ispatlanmış hakikatlerdir. Örneğin: ''bir üçgenin iç açılarının toplamı 180 derecedir'' cümlesi bir rasyonel hakikattir. Olgusal hakikatler ise olguya dayalı ve herkes tarafından doğruluğu kabul edilmeyen hakikatlerdir. Örneğin: Sovyet kitaplarında Troçki'nin Rus Devrimi'nde herhangi bir katkısından bahsedilmemesi, yani onun katkısının inkâr edilmesi yer almaktadır (Arendt, 2012: 276). Yani olgusal hakikatler alanında bir savaşım söz konusudur. Belki Foucaultcu bir anlamda ifade etmek gerekirse bu alanda "hakikat oyunları" oynanmaktadır (Foucault, 2011b: 50-2). Dolayısıyla rahatlıkla ifade edilebilir ki yalan meselesi olgusal hakikatler sahasında ortaya çıkmaktadır. Siyaset de olgusal hakikatleri kurucu ve inşa edici bir nitelikte olduğu için devamlı yalanla iç içedir.

Olgusal hakikat, herhangi bir grubun çıkarına ters düştüğü zaman anında saldırı altına girmektedir (Arendt, 2012: 283). Hatta bir ülkedeki hâkim grubun yani iktidarın çıkarına ters düşen bir olgusal hakikati telaffuz dahi etmek, nihayetinde vatan hainliği ile suçlanmaya neden olmaktadır (Arendt, 2012: 283). Post truth (nitelikli yalan)'u kullanan popülist politikacılarda da bu durum hâkim konumdadır. Bu politikacılar, kendi düşüncelerini hakikat olarak yansıtırken karşısındaki düşünceleri hainlikle suçlamaktan hiç çekinmemektedir. Örneğin; Macaristan Başbakanı Viktor Orban bir konuşmasında şu ifadeleri kullanmıştır: "Almanya'daki büyük kentlerin çoğunda doğuştan Alman olanların sayısı hızla azalıyor, Bavyera eyaleti mültecilere ekonomiden daha fazla yatırım yapıyor, çevre koruma ve sağlık sistemi iflas etmiş durumda! Avrupa için en büyük tehlike ise Batı'dan kaynaklanıyor. Brüksel, Berlin ve Paris'teki politikacılar, Macaristan'ın ve tüm kıtanın varlığını tehdit ediyor" (Verseck, 2018).

İnsan, herhangi bir eylemde bulunabilmesi için daima başkalarına ihtiyaç duymaktadır (Arendt, 1994: 258). Arendt'e göre "çoğulluk, insani eylemin

6 Arendt, bu ayrımı Leibniz'den beri devam eden ayrım olarak ele almaktadır. Onun ilgilendiği mesele bu ayrımın felsefi niteliği olmadığı için ayrımı doğrudan kullanmaktadır (Arendt, 2012: 276).

koşuludur" (Arendt, 1994: 19). Çoğulluk durumu bir bakıma kamusallığı ifade etmektedir. Yalan ve siyasetin iç içe geçmesi, farklı bir deyişle yalanın siyaset sahnesinde hakikatten daha görünür olması, bir yönüyle yalancının bir eylem adamı olmasıyla da ilgilidir (Arendt, 2012: 301). Oysa hakikat savunucusu bir eylem adamı olamaz. Çünkü hakikat savunucusu, aktif olarak siyaset sahnesinde eyleme giriştiği anda bazı çıkar ve güç odaklarıyla kendisini özdeşleştirecek ve dolayısıyla zamanla "tarafsızlığını, dürüstlüğünü ve bağımsızlığını" yitirecektir (Arendt, 2012: 301). Hakikat savunucusu, kendisini özdeşleştirdiği çıkar ve güç gruplarının düşüncelerini belirli bir zaman sonra hakikat olarak savunmaya başlayacaktır. Hakikat savunucusu, ne derece çıkar ve güç odaklarıyla özdeşleşirse o kadar hakikatten taviz verecektir. Dolayısıyla hakikatten taviz verdikçe de hakikat savunucusu sadece savunucu konumuna gelecektir. Ama belirtilmesi gerekir ki çoğu zaman da hakikat, çıkar ve güç odaklarıyla çatıştığı için siyaset sahnesinde varlığını göstermesi ve gösterse dahi sürdürmesi çok zordur. Bu bakımdan "doğruluk hiçbir zaman siyasi erdemler arasında sayılmamıştır" (Arendt, 2012: 302-3). Zira Arendt'e göre hakikatin "bizi hiç ummadığımız şeylerle karşılaştırmak gibi rahatsız edici bir alışkanlığı vardır ve biz her seferinde buna hazırlıksız yakalanırız" (Arendt, 2018: 15). Yalancının eylemi siyaset sahnesinde gerçekleşmektedir. Hatta Arendt'e göre yalancının siyaset sahnesinin merkezinde olarak bir üstünlüğü de söz konusudur (Arendt, 2012: 302). Doğası gereği oyuncu olan yalancı, siyasetin merkezinde bulunarak hakikatleri olmadıkları şeklinde göstermeye çalışmaktadır (Arendt, 2012: 302). Yalancı, "gürül gürül yağmur yağarken 'güneş parlıyor' diyebilmemizi sağlayan bu gizemli yeti ile, eylemde bulunma, yani gerçekliği değiştirme yeteneğimiz arasında var olan inkar götürmez yakınlıktan yararlanır" (Arendt, 2012: 302). Yalancının ikna kabiliyetinin yüksek olmasının sebebi ise "kendi olgularını karşısındaki kişinin yararına, zevkine ya da sadece beklentilerine uydurmasıdır" (Arendt, 2012: 303).

Arendt, günümüzde yalanın imaj sayesinde kitlesel manipülasyon amacıyla kullanıldığını belirtmektedir (Arendt, 2012: 303-4). Burada başvurulan yalan, esasen herkesin bildiği şeyler hakkındadır (Arendt, 2012: 304). Arendt'e göre "imajın işlevinin gerçekliği olduğundan [farklı] göstermek değil, gerçekliğin tam teşekküllü bir ikamesini sunmak olduğu varsayılır" (Arendt, 2012: 304). Herkesin yalan olduğunu bildiği şeyin imaj sayesinde hakikatin yerini alması söz konusudur. İmajın bu derece etkili olmasının nedeni ise kitle iletişim araçlarının toplumun bütün kademelerine yayılmış ve insanları etkileme kapasitesinin yüksek olmasıdır (Arendt, 2012: 304). Yalan, imaj oluşturma ile örgütlü bir hal almıştır. Arendt'e göre "örgütlü yalan yok saymaya karar verdiği her şeyi ortadan kaldırmaya eğilimlidir her zaman" (Arendt, 2012: 305).

Dolayısıyla yalanın niteliği bile değişmiştir. Niteliği değişen yalan geleneksel kullanımda hakikati gizleme misyonunu üstlenmişken modern kullanımda hakikati yok etme ve dahası onun yerine geçme misyonunu benimsemiştir (Arendt, 2012: 305). Arendt'e göre bir süre sonra imajı üretenler bile imajı ürettiklerini unutacaktır (Arendt, 2012: 308). Üretilen imajı hakikat olarak kabul edenlerle imajı benimsemeyip eleştirenler arasında bir kutuplaşma oluşmaktadır. Daha sonra ise imajı benimseyenler, imaja inanmayanlar bir yana imajı eleştirenleri bile ötekileştirmeye çalışacaktır. Çünkü imaja inananlar nezdinde üretilen imaj bir hakikattir ve imaja inanmayanlar hakikati inkâr etmektedir. Yalnız Arendt, imaj konusunda iyimserdir. Çünkü ona göre imajların ömrü uzun vadeli değildir (Arendt, 2012: 309). Diktatörlükler ve totaliter rejimlerde bile eninde sonunda hakikat, imajı yerle bir etmiştir (Arendt, 2012: 309). Arendt'e göre ikna ve şiddet yoluyla hakikat yok edilebilir, geçici olarak üretilen imaj hakikatin yerini alabilir ama nihai olarak gerçek hakikat er ya da geç ortaya çıkar (Arendt, 2012: 313).

Arendt, olgusal hakikatin karşısına hata veya yanılgıyı koymamaktadır. Arendt'e göre olgusal hakikatin karşıtı, "kasıtlı yapılan yanlıştır ya da yalan söylemektir" (Arendt, 2012: 300). Bu bakımdan olgusal hakikatin en büyük düşmanı yalandır. Burada Arendt'in vurgulamaya çalıştığı husus, kasıtlı bir şekilde yapılan yanlışın ya da farklı bir ifade ile yalanın hakikatin yerine geçirilmesidir. Böylece ortaya atılan yalanın insanlar tarafından hakikat olarak değerlendirilmesi istenmektedir. Arendt'e göre modern zamanda ortaya çıkan "kasıtlı yalan, olumsal olgularla ilgilidir: yani, içkin bir doğruluk barındırmayan, doğru olma zorunluluğu taşımayan meselelerle" (Arendt, 2018: 14). Bu bakımdan Arendt'in başvurduğu kasıtlı yalanın günümüzdeki post truth (nitelikli yalan)'a karşılık geldiği ifade edilebilir. Kasıtlı yalanla birlikte kandırma edimi öne çıkmaktadır. Arendt'e göre Pentagon belgeleriyle gün yüzüne çıktığı gibi kasıtlı yalan bir imaj üretimi için başvurulan en elverişli alettir. Arendt, Pentagon belgelerinde muazzam bir korkunun olduğunu öne sürmektedir. Fakat bu korku, savaşı kaybetme korkusu değil, ABD Başkanı'nın itibarını kaybetme korkusudur (Arendt, 2018: 25).[7] Bu örnekte olduğu gibi imajın ülkenin menfaati için üretildiği belirtilmesine rağmen genellikle iktidarda bulunanın menfaati için üretildiği hemen fark edilmektedir. Arendt, Vietnam Savaşı özelinde ABD karar alıcılarının tutumlarını şu şekilde ifade

7 Burada Arendt'in bahsettiği konu, Vietnam Savaşı esnasında ABD basınında çıkan Pentagon belgeleridir. Eski bir askeri analist olan Daniel Ellsberg tarafından 13 Haziran 1971 tarihinde New York Times gazetesine sızdırılan belgelere göre, Vietnam Savaşı ve öncesinde ABD Başkanları'nın Vietnam'a karşı üstünlük kazanmak ya da savaşı kazanmaktan ziyade kendi imajlarının daha önemli olduğunu ortaya koymuştur. Örneğin, ABD Başkanlarından birisi olan Lyndon Johnson, kendi imajı uğruna kamuoyuna ve Kongre'ye gerçeğe aykırı beyanlarda bulunmuştur (Sheehan, 1971). Konu hakkında daha fazla bilgi için bakınız: (Sheehan vd., 2017).

etmektedir: "hiçbir olguya, hiçbir bilgiye ihtiyaçları yoktu: onların 'teorisi' vardı ve bu teoriye uymayan tüm veriler ya inkâr ediliyor ya da görmezden geliniyordu" (Arendt, 2018: 53). Burada dikkati çeken nokta, karar alıcıların ürettikleri imajın zamanla hakikatleri haline gelmesi ve imaja ters düşen verilerin mutlak surette yalan veya yanlış olarak değerlendirilmesidir.

Arendt'e göre "modern çağın alamet-i farikası, Marx'ın düşündüğü gibi [insanın] kendine değil, dünyaya yabancılaşmadır" (Arendt, 1994: 346-7). Bu yabancılaşmanın *vita activa* ile *vita contemplativa* arasındaki ilişkinin tersine dönmesi sonucu meydana geldiği ifade edilebilir (Arendt, 1994: 394). Tefekkür ile eylem yer değiştirmiş, hatta eylem ortadan kalkmıştır (Arendt, 1994: 397). Eylemin tasfiyesi ile birlikte hakikatin de bir önemi kalmamaya başlamıştır. Çünkü eylemin dolaşıma geçtiği kamusal alan, insanlarla girilen iletişim sonucu hakikatin ve yalanın ortaya çıktığı bir sahne olmuştur. Eylemin yok olması, kamusal alanın da yok olmasına dolayısıyla hakikat ve yalan arasındaki çizginin de silinmesine yol açmıştır. Daha önce vurgulandığı gibi özellikle sosyal medya platformlarındaki homojen gruplar, kamusal alan olma konumunda değillerdir. Bunun başlıca nedeni ise, bir tartışma ortamının olmaması, sözün değersiz görülmesidir. Sosyal medya platformlarındaki söz, kendi değerinden dolayı değil, söylendiği kişinin değeri itibariyle dikkate alındığından post truth (nitelikli yalan) için oldukça elverişli bir ortam teşkil etmektedir.

Arendt'e göre kötülük, karmaşık bir yapıya sahip değildir. Modern dünyadaki kötü eylemler, kurumsallaşmış ve sıradanlaşmıştır (Swift, 2009: 99). Arendt'in Eichmann davasında asıl keşfettiği şey, işte bu sıradanlaşmadır (Swift, 2009: 99). Arendt'e göre Eichmann'ın aklındaki idealist insan, düşüncesine göre yaşayan, düşüncesi uğruna her şeyi feda eden ve kişisel duygu ve inançlarını düşüncesiyle çatıştığı zaman dikkate almayan insandır (Arendt, 1977: 142). Bu nedenle Eichmann, Yahudilerin ölümünde dahli olmadığına inanmaktadır. Eichmann'a göre kendisi sadece görevini yerine getiren bir idealisttir. Arendt'e göre "birisi, [Eichmann]'ı ne kadar uzun dinlerse, konuşmasındaki yetersizliğin düşünme, yani başkasının bakış açısından düşünme konusundaki yetersizliği ile yakından ilişkili olduğu ortaya çıkmaktadır" (Arendt, 1977: 49). Düşünmeyi yitirmekle sağduyu yitirilmiş ve bu da kötülüğün sıradanlaşmasına neden olmuştur. Bu bakımdan Arendt için asıl tehlike şudur: "olgusal hakikati yalanlarla tamamen ve tutarlı bir biçimde ikame etmenin sonucu, artık yalanın hakikat olarak kabul edilmesi ve hakikatin de yalan olarak karalanması değil, gerçek dünyada yönümüzü tayin etmemizi sağlayan duyumuzun -ki bu bakımdan 'yalana karşı doğruluk' kategorisi zihnin araçları arasında yer alır- tahrip olmasıdır" (Arendt, 2012: 310). Arendt'e

göre "totaliter yönetimin ideal öznesi, ikna olmuş Nazi ya da komünist değil, gerçek ve kurgu... doğru ve yanlış arasındaki ayrımın artık olmadığı insanlardır" (Arendt, 1951: 474). Dolayısıyla modern çağdaş dünya anlamını yitirmiş, yani sağduyu ortadan kalkmıştır (Arendt, 2005: 314). Hitler, bunun en önemli göstergesidir. Arendt'e göre Hitler'i ortaya çıkaran toplum, siyasi ve ahlaki kararlarını verme kabiliyetini kaybetmiş bir toplumdur (Swift, 2009: 88). Arendt, siyasetin ve dolayısıyla yaşamın vücut bulması için daima düşünmeyi önermektedir: "O nedenle önerdiğim şey aslında çok basittir: Hiçbir şey yaptıklarımızı düşünmekten daha önemli değildir"[8] (Arendt, 1994: 14-5).

Post truth (Nitelikli Yalan), Popülizm ve (Sosyal) Medya İlişkisi

Post truth (nitelikli yalan) kavramının Arendtçi bir kavramsallaştırma ile nitelikli yalan olarak ifade edilmesinin ardından kavramın günümüzdeki yaygın araçlarından popülizm ve (sosyal) medya ile ilişkisini analiz etmek, Arendt'in düşüncelerinin somutlaştırılmasını sağlayacaktır. O nedenle bu başlık altında post truth (nitelikli yalan), popülizm ve (sosyal) medya arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Popülizm, hem iyi hem kötü olarak algılanan kullanımlara sahiptir. Liberal-demokrat taraftarlarca popülizm, kolektif bir özne inşası olarak görülmekte ve dolayısıyla olumsuzlukları içinde barındırmaktadır (Yıldız, 2017: 10). Margaret Canovan'a göre popülizm, demokratik manada olumsuzlukları içinde barındırmamakta, halkın siyasete katılımının sağlanması olarak anlaşılmaktadır (Canovan, 1999: 3). Ernesto Laclau ise popülizmi daha derinlikli bir şekilde ele almıştır. Ona göre popülizm, "bizatihi politik olanın ontolojik inşasının anlaşılmasına giden başat yol"dur (Laclau, 2007: 85). İnsanların çeşitli talepler etrafında birleştiğini belirten Laclau, popülizmi bir nevi halk inşası olarak ele almaktadır (Laclau, 2007: 175-176). Bu bakımdan Laclau için popülizm, siyaset yapmanın bir şekli olarak anlaşılmaktadır. Laclau'nun tanımladığı şekliyle popülizm ele alınırsa sadece sağ kanat politikacılar tarafından değil, sol kanat politikacılar tarafından da popülizmin kullanıldığından bahsedilebilir. Örneğin, Fransız sağ taraftan Marie Le Pen gibi politikacılar popülizme başvururken sol taraftan Venezuelalı Hugo Chavez gibi politikacılar ve Syriza ve Podemos gibi siyasal oluşumlar da başvurmaktadır. Bu bakımdan günümüz siyasetinde popülizm düşünce ve inançlardan bağımsız olarak farklı politikacılar tarafından başvurulan bir yöntem haline

8 İlgili eserin İngilizcesindeki cümle şu şekildedir: "What I propose, therefore, is very simple: it is nothing more than to think what we are doing." (Arendt, 1998: 5). Fakat kanaatimce şu şekildeki çeviri daha doğru olacaktır: "Bu yüzden önerdiğim şey çok basit: ne yaptığımızı düşünmekten başka bir şey değil."

gelmiştir. Ama belirtilmesi gerekir ki iktidarda bulunan partilerin popülizme başvurmaları diğerlerine göre daha yoğun ve etkili olabilmektedir.

Popülistlerin kullandığı çeşitli yöntemlerden söz etmek mümkündür. Bu yöntemlerin her birinin mutlaka kullanılmasına gerek yoktur. İlk olarak bazı popülistler, milliyetçiliği öne çıkarmakta ve yabancıları ülkeleri için bir tehdit olarak yansıtmaktadır. Burada dikkati çeken temel özellik, dışlamanın politikanın merkezine yerleştirilmesidir. Örneğin: Trump, Meksikalıların ülkesine kaçak yollardan geldiklerini ve tehdit oluşturduğunu öne sürerek Meksika sınırına duvar inşa ettirmiştir. Üstelik inşa ettirilen duvarın maliyetinin de Meksika tarafından sağlanacağını ifade etmiştir (Smith, 2018). İkinci olarak bazı popülistler, halk ve elitler şeklinde bir karşıtlık kurmaktadır. Buradaki vurgu, elitlerin halkı sömürdüğü şeklindeki ifadelerdir. Örneğin: Podemos'a göre halk, kendi kararlarını alırken temsil mekanizmalarına bağlı kalmaktadır ve temsil mekanizmaları ise elitler tarafından kuşatılmıştır (Zarzalejos, 2016: 185). Üçüncü olarak bazı popülistler, devamlı bir tehdit algısı üretme yoluna gitmektedir. Onların söylemlerine göre ülke, gerek dış güçler gerekse de içteki hainler tarafından kuşatılma tehlikesi altındadır. Örneğin: İran Cumhurbaşkanı Yardımcısı İshak Cihangiri, İran'da benzin fiyatlarındaki artış sonrası yaşanan protestolara bazı bölge ülkelerinin sebep olduğunu ifade etmiştir (Hürriyet, 2019).

Popülizm ile birlikte retorik/hitabet ön plana çıkmaktadır. Retorik de duygu ve inançlara hitap üzerine kurulmaktadır. Retorik sayesinde insanlar, öfkelendirilmekte ve sahip olduklarını kaybetme korkusu yaşamaktadır. Bu bağlamda popülist politikacılar, düşük ücretlileri daha iyi maaş alanlara öfkelendirme ve göçmenlerin insanların elindeki meslekleri alacak düşüncesiyle korkutma yoluna çok sık başvurmaktadır (Suiter, 2016: 26). Retorik sosyal medya aracılığıyla oldukça kolay bir şekilde yayılmaktadır. Yapılan bir çalışmada ABD Başkanı Donald Trump'ın görevindeki ilk 100 günde attığı tweetler incelenmiştir. Trump, tweetlerinde uyuşturucu, güvenlik, terörizm, medya, değer, göç ve mülteci konularını problem olarak ele almıştır (Sowalsky, Stock ve Tupot: 2017). Trump bu konularda devamlı popülist söylemlere başvurmakta ve sosyal medyayı post truth (nitelikli yalan) için bir araç olarak kullanmaktadır. Post truth (nitelikli yalan)'u kullanan politikacılar, doğruları söyleme kaygısı taşımaktan ziyade kuşkulu yorumlar yapmakta ya da kendilerine uygun olmayan sorulardan kaçınmaktadır (Lockie, 2016: 1). Bu politikacılar, herhangi bir dayanaktan yoksun bir şekilde ortaya kendi düşüncelerini destekleyen iddialar atmaktadır. Aynı iddialar, mutlak hakikat gibi değerlendirilmekte ve devamlı tekrarlanmaktadır. Böylece post truth (nitelikli yalan) politikacıları, kendi hakikatlerini üretmektedir (Lockie, 2016: 1).

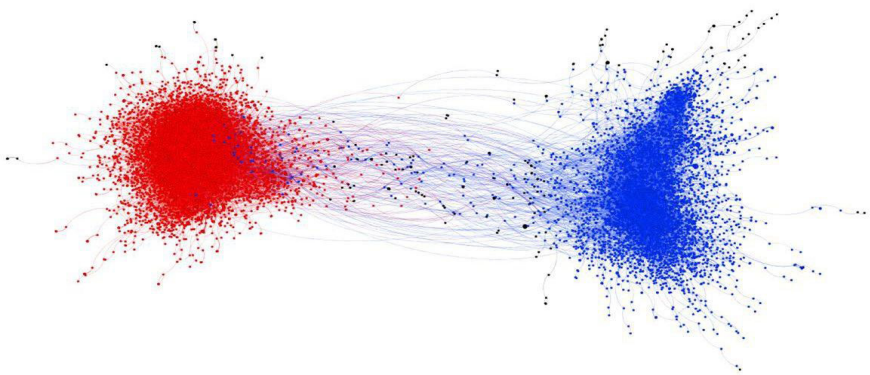
Günümüz toplumlarında karma karakterli yapılar ön plana çıkmıştır (Chadwick, 2013: 8).[9] Medya da geleneksel kullanımından oldukça farklı bir şekilde karma niteliğiyle ele alınmaktadır. Karma medya (hybrid media), gazeteler ve televizyonların yanı sıra bloglar, realite Tv'ler, sosyal medya (Twitter, Facebook vb.) ve tartışma sitelerini (Digg, Reddit, Yahoo Buzz vb.) içermektedir (Chadwick, 2013: 43). Kısacası medya oldukça karmaşık bir yapıya bürünmüş vaziyettedir. Belki medyanın bu karmaşık yapısı post truth (nitelikli yalan)'a neden olan etmenler arasında sayılabilir. Çünkü karma medya, yalanları sıradanlaştırmaya ve hakikat olarak ele alınmasına çok büyük yardım etmektedir. Karma medya sayesinde bir yalan, anında sınırları aşıp tüm dünyaya yayılmaktadır. Tabi dünyadan anlık olarak haberdar olmak karma medyanın güzel bir yönüdür. Ancak post truth (nitelikli yalan) açısından ele alınınca bir dezavantaj konumuna gelmektedir.

Medyanın karmaşık yapısı, özellikle popülist politikacılar tarafından etkili bir şekilde kullanılmaktadır. Sosyal medya sayesinde her çeşit bilgi ve görüş internette yayılmaktadır. Ancak hangi bilgi ve görüşün doğru olduğu bilinmemektedir. Çünkü bilgi veya görüş internette yayılmaya başlamadan önce o bilgi veya görüşün doğru ya da yanlış olduğunu denetleyen herhangi bir filtreden geçmemektedir. Başka bir deyişle, bilgiyi doğrulama mekanizmaları ortadan kalkmaktadır. İnsanlar, haber kaynakları olarak gazete ve Tv'lerin yerine sosyal medyayı kabul etmektedir. ABD'de 2017 yılında yapılan bir araştırmanın sonucuna göre ABD'deki yetişkinlerin % 67'si haberleri sosyal medyadan edinmektedir (Shearer ve Gottfried: 2017). Sosyal medyadan edinilen haberlerin sosyal medya platformlarına dağılımı ise şu şekildedir: % 45 Facebook, % 18 Youtube, % 11 Twitter, % 7 Instagram, % 5 Snapchat, % 5 LinkedIn, % 4 Reddit, % 2 Whatsapp ve % 1 Tumblr (Shearer ve Gottfried: 2017). Sosyal medya platformlarındaki bilgilerin kontrolü sağlanmadığından insanların manipüle edilme olasılıkları oldukça yüksek görünmektedir. Ancak bunun tersi durumda da sıkıntılar mevcuttur. Geleneksel medya olarak adlandırılabilecek gazete ve televizyonların belirli kişilerin elinde bulunması oldukça muhtemel bir hal almaktadır. Bu gibi durumlarda geleneksel medya da gayet ideolojik aygıt durumuna gelmektedir. İstenilen haberler servis edilmekte istenilmeyen haberler yok sayılmaktadır.

Sosyal medyada bilginin yayılışına ilişkin çarpıcı bir çalışmadan bahsetmek yararlı olacaktır. William J. Brady ve arkadaşları, duyguların politik ideolojiler doğrultusunda ne derece etkili olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Yaptıkları çalışma doğrultusunda Twitter üzerinden silah kontrolü, eşcinsel

9 Andrew Chadwick, hybrid kavramıyla karma karakteri açıklamaya çalışmaktadır.

evlilik ve iklim değişikliği konularında tweet ve retweetlerin dağılımını incelemişlerdir. Kullandıkları şekil şu şekildedir (Brady vd., 2017: 5):

Şekil 1: Tweet ve retweet üzerinden liberal ve muhafazakârların silah kontrolü, eşcinsel evlilik ve iklim değişikliği konularında görüşlerinin yayılmasını gösteren şekil. Soldaki muhafazakârları, sağdaki ise liberalleri nitelendirmekte ve noktalar, tweetleri belirtirken çizgiler, retweetleri belirtmektedir.

Silah kontrolü konusunda muhafazakârlar, silahlanmayı savunurken liberaller, silahların tehlikeli olduğu üzerinde durmaktadır; eşcinsel evlilikte muhafazakârlar, bu durumun toplumu öldürdüğüne inanırken liberaller, insanların tercihlerine saygı gösterilmesini savunmaktadır; iklim değişikliği konusunda muhafazakârlar, küresel ısınma gibi konularda yanlış bilimsel verilerin kullanıldığını ileri sürerken liberaller, iklim değişikliği ile mücadelenin aynı zamanda açlıkla da mücadele anlamına geldiğini belirtmektedir (Brady vd., 2017: 5). Bir politik konunun —burada silah kontrolü, eşcinsel evlilik ve iklim değişikliği— aynı politik görüşe sahip insanlar arasında yayıldığı görülmektedir. Karşı düşünceye çok nadir geçişler söz konusudur. Buradaki hareket ettirici nokta ise duygu ve inançlardır. İnsanların bulundukları toplumun inanç ve duyguları hakikatleri anlamına gelmektedir. Dolayısıyla çoğu insan, çevresinde aynı görüşteki insanlarla karşılaştığından bulunduğu çevrenin hâkim görüşü hakikat olarak değerlendirilmektedir. Post truth (nitelikli yalan) çağında yaşadığımızın bir göstergesi de budur. Zira hakikat, var olan bir gerçeklik olmaktan çıkmış ve içinde bulunduğumuz çevrenin duygu ve inançlarına göre şekillenen bir olgu haline gelmiştir. Aslında sosyal medyanın bu durumu, insanların kendi düşüncelerine yakın insanları takip etmek ve diğerlerini ya yok saymak ya da engellemek üzerine kurmasından kaynaklanmaktadır. Bu bakımdan sosyal medya platformlarında genellikle homojen gruplar vardır.

Homojen gruplar, bir bakıma kutuplaşmaya da neden olmaktadır. Çünkü her grubun hakikati farklı olduğundan ve her zaman birbiriyle uyumlu olmadığından çoğu zaman bir çatışma hali söz konusudur. Dolayısıyla kendi çevremizin doğrularının dışında bir hakikat olgusu yok sayıldığında muhafazakâr bir insan liberal bir insanın görüşünü —ya da tam tersi— nasıl anlayıp değerlendirebilir? Kutuplaşmanın getirdiği çok sayıda farklı hakikat düşünceleri, ortak yaşam fikrini zedelememekte midir?

Popülist politikacılar, (sosyal) medyayı post truth (nitelikli yalan) için bir araç olarak kullanmaya başlamışlardır. Zira medya en etkili silah konumundadır. Cambridge Analytica olayı, post truth (nitelikli yalan), popülizm ve sosyal medyanın nasıl iç içe geçtiğini gayet net bir şekilde göstermektedir. Cambridge Analytica firması, Trump'ın seçim çalışmalarından sorumlu danışmanlık şirketidir. Şirket, genel olarak veri analizi yapmaktadır. Şirket, 50 milyon Facebook kullanıcısının verilerine ulaşmış ve bu kişilerin beğenileri ve paylaşımlarından yola çıkarak profillerini çıkarmıştır (Meredith, 2018). Çıkardığı profillere göre Facebook reklamlarını kullanarak seçmenlere Trump'a oy verme kararı aldırmaya çalışmıştır (Meredith, 2018). Facebook reklamları, profili çıkarılan ilgili kişiye göre düzenlenmiştir. Örneğin, 2016 yılındaki ABD Başkanlık seçimi sürecinde siyahi bir vatandaşın kararı etkilemek için Başkan adaylarından Hillary Clinton'un siyahiler hakkında olumsuz ifadeler söylediğini gösteren reklamlar ilgili kişiye gösterilmiştir. Bunu gören siyahi vatandaş ise Trump'a yaklaşmıştır. Ancak Hillary Clinton'un o ifadeleri söylediğini gösteren afişler gerçeği yansıtmamaktadır. Aynı şekilde kime oy vereceği net olmayan bir kişiye duygu ve inançlarına uygun sözleri ifade eden Trump afişleri gösterilmiştir. Böylece ilgili kişinin kararları yine etkilenmeye çalışılmıştır. Burada kişinin karşısına çıkarılan haberler ve reklamlar ya popülist söylemlere dayanmakta ya da gerçeği yansıtmamaktadır. Popülist politikacılar, bu şekilde, post truth (nitelikli yalan)'u sosyal medya aracılığıyla başarılı bir şekilde kullanmaktadır. Vurgulanması gerekir ki popülist politikacılar, geleneksel medya araçları üzerinde tahakküm kurarak da post truth (nitelikli yalan)'u yaymaktadır. Buradaki kilit ilişki, popülizm ve post truth (nitelikli yalan) arasında gerçekleşmektedir. Zira popülist söylemler, çoğu zaman post truth (nitelikli yalan) şeklinde inşa edilmeye başlanmıştır.

Arendtçi bir şekilde ifade etmek gerekirse post truth (nitelikli yalan) kavramı, yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğinde popülizm ve (sosyal) medya ile o kadar iç içe geçmiştir ki daha önceki yıllarda siyaset arenasında görülen hakikat ve yalan ikiliğini aşan bir evreye ulaşmıştır. Arendt siyasal teorisinin oluştuğu yirminci yüzyılın ilk çeyreği ile son çeyreği arasındaki zaman diliminde kullandığı hakikat, yalan, imaj, sıradanlaşma, eylem gibi kavram-

lar, post truth (nitelikli yalan)'u açıklarken oldukça elverişlidir. Zira her ne kadar post truth (nitelikli yalan), 1990'lı yıllardan itibaren kullanılan bir kavram olmasına rağmen, siyasetin doğasına içkin olan hakikat ve yalan meselesinden öz itibariyle çok da farklı değildir. Ancak yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreği itibariyle dünyada özellikle kitle iletişim araçlarının gelişmesi ile birlikte hakikat ve yalan, Arendt'in başvurduğu halinden daha karmaşık bir hal almıştır. Popülizm ve (sosyal) medya, siyasette hakikat ve yalan meselesini daha nitelikli bir hale getirmiştir. Özellikle Brexit ve 2016 ABD Başkanlık seçimlerinden itibaren çok sık kullanılmaya başlanan post truth (nitelikli yalan), Arendtçi bir anlamda ifade etmek gerekirse yalanın daha da bir sofistike şekilde kullanılmasıdır. Hatta hakikatin hepten yok sayıldığı ve yalanın hakikat yerine geçirilmesi söz konusudur. Dolayısıyla basit bir yalan yerine daha nitelikli bir yalan ortaya çıkmıştır.

Sonuç

Post truth (nitelikli yalan) her ne kadar 1990'lı yıllarda ortaya çıkmış ve 2016'dan beri yaygın bir şekilde kullanılan bir kavram olsa da özündeki asıl mesele hakikat, yalan ve siyaset arasındaki ilişkidir. Arendt, yaşadığı dönemde bu ilişkiler üzerine düşünmüş ve yazmış bir düşünürdür. Bu bakımdan Arendt'in bu konulardaki düşünceleri, post truth'u (nitelikli yalan) anlamlandırabilmek için oldukça önemlidir. Başka bir deyişle, post truth'u (nitelikli yalan) Arendt ile okumak mümkündür. Zira post truth (nitelikli yalan) da hakikat, yalan ve siyasetin kesiştiği alanda bulunmaktadır. Post truth (nitelikli yalan) kavramı, Türkçeye alternatif gerçekler, gerçek ötesi ya da gerçek sonrası gibi çevrilse de içerdiği anlam itibariyle ve Arendtçi bir kavramsallaştırma olması açısından kavramı, "nitelikli yalan" olarak da ifade etmek mümkündür. Günümüzde gerek popülizmin yükselişi gerek teknoloji sayesinde kitle iletişim araçlarının gelişmesi, hakikat ve yalan ilişkisine farklı bir boyut kazandırmış ve bu da kendisini post truth (nitelikli yalan) olarak göstermeye başlamıştır. Bu bakımdan post truth (nitelikli yalan), gerçek ötesi gibi ifadelerle açıklanmamalıdır. Post truth (nitelikli yalan), hakikat ve yalan arasındaki savaşın bir başka uğrağıdır. O nedenle post truth (nitelikli yalan), son zamanlarda yaygınlık kazansa da tamamen yeni bir fenomen olarak görülmemelidir. Post truth (nitelikli yalan)'un kökenlerini hakikat, yalan ve siyaset ilişkisinde aramak daha doğru olacaktır. Arendt'in zamanında post truth (nitelikli yalan) kavramı ortaya çıkmamışsa da onun yaptığı bu ilişkiyi anlamak ve anlamlandırmak olmuştur. Arendt, Eichmann davasında da farkına vardığı üzere, asıl tehlike sıradanlıktır. Eichmann davasını konu edindiği kitabının adını *Kötülüğün Sıradanlığı* koymuştur. Aynı şekilde Arendt, günü-

müzde yaşasa ve post truth (nitelikli yalan) üzerine düşünse 'Yalanın Sıradanlığı' isimli bir eser yazabilirdi. Sıradanlık, aslında insanların düşünme yeteneğini yitirmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla düşünme yeteneği kayboldukça sıradanlığın kurumsallaşması da gerçekleşmektedir. Bu nedenle Arendt'in çözümü, kendi ifadesi ile çok basittir: Ne yaptığımızı düşünmek. Düşünme sayesinde sıradanlığa düşülmeyecektir. Post truth (nitelikli yalan) açısından bakıldığında hakikat ve yalan üzerine düşünmek post truth (nitelikli yalan)'un üstesinden gelmek için yeterli olacaktır. O nedenle yalanın ne kadar sıradanlaşmasına izin verilirse hakikat o derece kaybolacak ve post truth (nitelikli yalan) hayatın her alanında hâkim olacaktır.

Post truth'un (nitelikli yalan) etkisini azaltmak için medyaya çok önemli işler düşmektedir. Örneğin: medya, yalan olduğunu bildiği haberi yapmamalıdır ya da karşı tarafın da görünürlüğünü artırmalıdır. Ancak medya, tekel olduğu zaman post truth'tan (nitelikli yalan) da kurtulmak o kadar güçleşecektir. Tekel haline gelmiş bir medya, post truth'un (nitelikli yalan) gerçekleşme sahalarından birisi haline gelmektedir. Medyaya egemen olan popülist liderler, medyayı ideolojik aygıt olarak kullanmaya başladığı zaman yalanın sıradanlaşması daha kolaylaşmaktadır. Arendt'e göre "sıklıkla ileri sürülen bir görüş, artık yerleşmiş durumda: özgür olduğu ve yozlaşmadığı sürece basın, fevkalade önemli bir işlevi yerine getirir, bu nedenle hükümetin dördüncü organı olarak adlandırılması doğrudur" (Arendt, 2018: 60). Kuşkusuz Arendt'in üzerinde durduğu, bağımsız ve tarafsız basındır.

Geleneksel medyanın yanında sosyal medyayı da tartışmaya dâhil etmek gerekmektedir. Zira sosyal medyanın gücü, teknolojiye ulaşabilen ülkelerde daha güçlü konuma gelmektedir. Yalnız sosyal medya öyle bir platform ki birçok kişiyi manipüle etmek için tek bir kişinin yalanı yeterli olabilmektedir. Bu nedenledir ki sosyal medyada kasıtlı bir şekilde ortaya atılan yalanları ortaya çıkarmak için özel girişimler ortaya çıkmaktadır. Özel girişimlerin hakikati ortaya çıkarmadaki yaptıkları çok değerlidir. Ancak unutulmamalı ki asıl mesele, Arendt'in vurguladığı üzere sıradanlaşmaya izin vermemek ve yaptıklarımızı düşünmektir. Tabi bu da sözün kendi değeri olan kamusal alanda mümkündür.

Kaynakça

Arendt H (1951). *The Origins of Totalitarianism.* New York: Harcourt, Brace.

Arendt H (1977). *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil.* New York: Penguin Books.

Arendt H (1994). *İnsanlık Durumu.* Çev. Bahadır Sina Şener. İstanbul: İletişim Yayınları.

Arendt H (1998). *The Human Condition*. Chicago: University of Chicago Press

Arendt H (2005). *Essays in Understanding 1930–1954: Formation, Exile, and Totalitarianism*. Jerome Kohn (ed.). New York: Schocken Books.

Arendt H (2012). *Geçmişle Gelecek Arasında.* Çev. Bahadır Sina Şener. İstanbul: İletişim Yayınları.

Arendt H (2018). *Siyasette Yalan*. Çev. İmge Oranlı ve Berfu Şeker. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Brady W J: vd. (2017). Emotion Shapes The Diffusion Of Moralized Content İn Social Media. *Proceedings of the National Academy of Sciences of United States of America*, 114 (28), 7313-7318, https://doi.org/10.1073/pnas.1618923114

Canovan M (1999). Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy. *Political Studies*, 47(1), 2-16.

Chadwick A (2013). *The Hybrid Media System: Politics and Power*. Oxford: Oxford University Press.

Dale R (2017). Industry Watch: NLP in a post truth World. *Natural Language Engineering*, 23 (2), 319-32.

Euromyths. https://blogs.ec.europa.eu/ECintheUK/euromyths-a-z-index/, E.T.: 18.12.2018

Foucault M (2011a). *Büyük Kapatılma.* Çev. Işık Ergüden ve Ferda Keskin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault M (2011b). *Entelektüelin Siyasi İşlevi.* Çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay ve Ferda Keskin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Güncel Türkçe Sözlük. Propaganda. Türk Dil Kurumu. http://www.tdk.gov.tr/, E.T.: 13.12.2018

Güncel Türkçe Sözlük. Yalan. Türk Dil Kurumu. http://www.tdk.gov.tr/, E.T.: 13.12.2018

Hobbes T (2007). *Leviathan*. Çev. Semih Lim. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Hürriyet (2019). İran eylemlerindeki dış güçleri uyardı. http://www.hurriyet.com.tr/dunya/iran-eylemlerdeki-dis-gucleri-uyardi-41381079, E.T. : 09.12.2019

Joyce G (2017), "Brexit Data: Post-Truth Politics and the EU Referandum", 21 Mart, https://www.brandwatch.com/blog/react-brexit-post-truth/, E.T.: 16.12.2018

Laclau E (2007). *Popülist Akıl Üzerine*. Çev. Nur Betül Çevik. İstanbul: Epso Yayınları.

Lockie S (2017). Post-truth politics and the social sciences. *Environmental Sociology*, 3(1), 1-5, doi: 10.1080/23251042.2016.1273444

McComiskey B (2017). *Post-truth Rhetoric and Composition*. Logan: Utah State University Press.

McIntyre L (2018). *Post Truth*. USA: MIT Press.

Meredith S (2018). Here's everything you need to know about the Cambridge Analytica scandal. 23 Mart, *Cnbc*, https://www.cnbc.com/2018/03/21/facebook-cambridge-analytica-scandal-everything-you-need-to-know.html, E.T.: 17.12.2018

Orwell G (2019). *1984*. Çev. Celal Üster. İstanbul: Can Yayınları.

Oxford Dictionaries. https://www.oxforddictionaries.com/press/news/2016/11/17/WOTY-16, E.T.: 13.12.2018

Oxford Dictionaries. Post-truth. https://en.oxforddictionaries.com/definition/post-truth, E.T.: 13.12.2018

Platon (1998). *Sokrates'in Savunması*. Çev. Niyazi Berkes. Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık.

Platon (2010). *Devlet*. Çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Rabin-Havt A (2016). *Lies, Incorporated: The World of Post Truth Politics*. New York: Anchor Books, [Epub File].

Shearer E ve Gottfried J (2017). News Use Across Social Media Platforms 2017. *Pew Research Center*, 07 Eylül, http://www.journalism.org/2017/09/07/news-use-across-social-media-platforms-2017/, E.T.: 15.12.2018

Sheehan N (1971). Vietnam Archive: Pentagon Study Traces 3 Decades of Growing U. S. Involvement. *The New York Times*, 13 Haziran, https://www.nytimes.com/1971/06/13/archives/vietnam-archive-pentagon-study-traces-3-decades-of-growing-u-s.html, E.T.:23.02.2020

Sheehan N, vd. (2017). *The Pentagon Papers: The Secret History of the Vietnam War*. New York: Racehorse.

Smith L (2018). Trump-Mexico border wall: What is happening, who will pay for it and what is the US President saying on the border barrier?. *Independent*, 10 Ocak, https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/trump-mexico-wall-latest-updates-who-pay-what-us-president-border-barrier-say-prototypes-time-money-a8151681.html, E.T.: 15.12.2018

Sowalsky J: Stock T ve Tupot M L (2017). Visualizing 100 Days. https://100days.scenariodna.com/, E.T.: 15.12.2018

Suiter J (2016). Post-truth Politics. *Political Insight*, 25-27.

Swift J (1710). *The Examiner*. 2-9 Kasım.

Swift S (2009). *Hannah Arendt.* London ve New York: Routledge.

The Economist (2016). Debunking years of tabloid claims about Europe. 22 Haziran, https://www.economist.com/graphic-detail/2016/06/22/debunking-years-of-tabloid-claims-about-europe, E.T.: 17.12.2018

University of North Texas. https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc425/, E.T.: 13.12.2018

Verseck K (2018). Yorum: Viktor Orban ve Avrupa'nın Çöküşü. https://www.dw.com/tr/yorum-viktor-orban-ve-avrupan%C4%B1n-%C3%A7%C3%B6k%C3%BC%C5%9F%C3%BC/a-42689015, E.T.: 09.12.2019

Yıldız O (2017). Popülizmin Normatif İmkânları: Hınç ve Diğer Popülist Siyaset Biçimleri. *Mülkiye Dergisi*, 41 (1), 7-31.

Zabcı F (2017). Aşırı Sağ Popülizm: Kılık Değiştirmiş Faşizm mi?. *Monthly Review*, 2, 27-43.

Zarzalejos J (2016). Populism in Spain: An analysis of Podemos. *European View*, 15, 183-191.